

Avrupa Birliği ve Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu

Kemal AYDIN (<https://orcid.org/0000-0002-2013-7085>), Department of Public Relations, Kocaeli University, Turkey; e-mail: kemal.aydin@kocaeli.edu.tr

Tuncay GÜLOĞLU (<https://orcid.org/0000-0003-0191-0009>), Department of Labour Economics and Industrial Relations, Yalova University, Turkey; e-mail: tuncay.guloglu@yalova.edu.tr

Old-Age Income Poverty in the European Union and Turkey

Abstract

This study examines various aspects of the poverty of the population aged 65 and over in the European Union countries and Turkey using the 2017-2018 Income and Living Conditions Surveys data. The results indicate that 88% of the elderly population in EU countries and 70% in Turkey were below the poverty line compared to the median income limit of 60% before social transfers. The old-age income poverty rate decreased to 14.4% in EU countries and 16.6% in Turkey after social transfers, including pensions. For a comparison of the poverty line with the pensions of the population aged 65 and over, only 5% of the pensioners in Turkey and 15% of the pensioners in EU countries were below the poverty line. Moreover, half of the pensioners in the Baltic countries were below the poverty line. According to the income poverty and persistent poverty criteria in the EU’s social exclusion and poverty risk measurements, Turkey’s older people were close to the EU average. However, Turkey is located in the bottom row to meet at least four of the nine needs on the scale of material deprivation.

Keywords : European Union, Turkey, Old-Age Income Poverty, Social Transfer and Protections, Income Poverty, Material Deprivation.

JEL Classification Codes : I31, I32, I38, D60, R28.

Öz

Bu çalışmada Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus yoksulluğu çeşitli boyutları ile incelenmektedir. Analizlerde Gelir ve Yaşam Koşulları Anketlerinin 2017-2018 verileri incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, AB ülkelerinde yaşlı nüfusun %88’i, Türkiye’de ise %70’i sosyal transferlerden önce %60 medyan gelir sınırına göre yoksulluk sınırı altında kalmaktadır. Emekli maaşları dahil olmak üzere sosyal transferlerden sonra AB ülkelerinde yaşlı yoksulluk oranı %14,4’e Türkiye’de ise %16,6’ya düşmektedir. 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun emeklilik maaşları ve yoksulluk sınırı karşılaştırıldığında, Türkiye’de emekli maaşı alan 65 yaş ve üzeri yaşlıların sadece %5’i yoksulluk sınırı altında kalmaktadır. AB ülkelerinde ise emekli maaşı alan yaşlıların %15’i yoksulluk sınırı altındadır. Baltık ülkelerinde emeklilerin yarısı yoksulluk sınırı altındadır. AB’nin sosyal dışlanma ve yoksulluk riski ölçümlerinde gelir yoksulluğu ve kalıcı yoksulluk ölçütlerine göre Türkiye’de yaşlılar AB ortalaması içinde yer almaktadır. Ancak, maddi yoksunluk boyutunda dokuz ihtiyaç kaleminden en az dördünü karşılayabilme oranında ise kısıtlılıklar söz konusudur.

Anahtar Sözcükler : Avrupa Birliği, Türkiye, Yaşlı Yoksulluğu, Sosyal Koruma ve Transferler, Gelir Yoksulluğu, Maddi Yoksunluk.

1. Giriş

Bu çalışmada Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye'de 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus yoksulluğu çeşitli boyutları ile incelenmektedir. Yaşlı yoksulluğu sadece yaşlıların değil tüm toplumun ortak sorumluluğudur. Bu nedenle de sosyal politika yapıcıları ve araştırmacılar yaşlı yoksulluğunu anlayıp ölçmeye ve çözüm bulmaya çalışmaktadır. Son yıllarda Avrupa Birliği üye ülkeler arasında yoksulluğun farklı boyutlarını belirleyip ölçmeye ve varılan sonuçlardan hareketle yoksulluğu önleyip sosyal içermeyi gündemine almıştır. Bu nedenle Avrupa Birliği ülkelerinde Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları (GYKA) yapılmakta ve gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilgili karşılaştırmalı veriler elde edilmektedir. Bu çalışmada Avrupa Birliği ve Türkiye'de uygulanan GYKA'nın 2017-2018 verileri analiz edilerek 65 yaş ve üzeri nüfusun yoksulluk riski farklı boyutları ile incelenmektedir. Bu araştırmalar Avrupa Birliği Bölgesinde yer alan tüm ülkelerde yapılmakta ve Eurostat resmî web sayfasında yayınlanmaktadır. Türkiye'de yoksulluk üzerine tartışmalar yapılmaktadır fakat yaşlı yoksulluğu ile ilgili çalışmaların sayısı azdır ve diğer ülkelerle Türkiye arasında yaşlı yoksulluğunu mukayeseli olarak irdelemek sorunun daha ayrıntılı olarak anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Makalenin ilk bölümünde Türkiye'de yapılan yaşlı yoksulluğu çalışmalarında ortaya çıkan sonuçlar özetlenmektedir. Yaşlı yoksulluğu sosyal transfer harcamaları ile çok yakından ilgilidir ve ülkeler gelir düzeylerine göre refah düzeyinin altında kalan kesimleri korumaya yönelik gayri safi yurt içi hâsıladan pay ayırmaktadır. İkinci bölümde, AB ülkelerinde sosyal transfer ve sosyal koruma istatistikleri üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde %60 eşdeğer bireysel medyan gelir eşiğine göre sosyal transferlerden önce ve emeklilik maaşları dâhil edilmediğinde yaşlı nüfusta kadın ve erkeklere göre yoksulluk riski oranları analiz edilmekte ve yoksulluğun azaltılmasında sosyal transfer ve koruma harcamalarının önemi üzerinde durulmaktadır. Üç ve dördüncü bölümde AB Bölgesinde yer alan tüm ülkelerde 65 yaş ve üzeri nüfusta kadın ve erkeklere göre kalıcı yoksulluk ve ciddi maddi yoksunluğun farklı boyutları karşılaştırılıp özetlenmektedir. Son bölümde sonuçlar değerlendirilip öneriler sunulmaktadır.

2. Yaşlanma ve Yoksulluk

Son yüzyılda bilim, teknoloji ve tıpta meydana gelen ilerlemeler insan ömrünü uzatmıştır. Günümüzde orta ve özellikle de yüksek gelirli ülkelerde doğum oranları düşmekte, çocuk sahipliği azalmakta ve insanlar daha uzun yaşamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde doğum oranı son 50 yıldır Türkiye'de ise son 25 yıldır düşmektedir. TÜİK verilerine göre 1960'lı yıllarda Türkiye'de ortalama yaşam süresi 45 iken 2020'li yıllara gelindiğinde 30 yıl artarak erkeklerde 75 ve kadınlarda 81 olmak üzere 78 yıla çıkmıştır (TÜİK, 2018). Avrupa Birliği ülkelerinde yüzyılın başında %3 olan 65 yaş ve üzeri nüfus bugün %20'ye ulaşmıştır. Türkiye'de ise 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı ilk kez %10'u geçmiştir. Türkiye'nin 2007 ve 2019 nüfus piramitleri karşılaştırıldığında, doğurganlık ve ölüm hızındaki azalmaya bağlı olarak yaşlı nüfus artmış ve ortanca yaş yükselmiştir. 2018 yılında ortanca yaş 32 iken 2019 yılında 32,4'e yükselmiştir. 2007 yılında 0-14 yaş

grubundaki nüfusun oranı %26,4’ten %23,1’e gerilerken 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı %10’a çıkmıştır (TÜİK, 2018). Nüfus projeksiyonlarına göre 65 yaş ve üzeri nüfusun 2030 yılında %20’ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda yaşlıların sayısı artmış ve bu süreçte karşılaştıkları sorunlar da çeşitlenmiştir.

Yaşlılıkta karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de yoksulluktur. Toplumdan tecrit en çok yaşlı insanlar içinde yaygındır. Emeklilik ile sosyal etkileşim azalmakta ve eşin ölümü ile yalnızlık büyük bir sorun olmaktadır (Türkan & Sezer, 2017: 46; Şimşek, Öztürk & Kaçmaz, 2018: 497). Yaşlılar emeklilik ile hem gelir hem de itibar kaybı yaşamaktadır. Bir kısmı yarı zamanlı olarak çalışmaya devam etmekte ve gönüllü çalışma da emekliler arasında artmaktadır. Fertler yaşlandıkça daha az çalışmakta, üretmekte ve kazanmakta olup ortaya çıkan sağlık problemleri ile çalışma hayatından uzaklaşma, emeklilik sonrası gelir düzeyindeki düşüş gibi nedenlerle yaşlılık döneminde ekonomik sıkıntılar ve yoksullukla karşılaşabilmektedir (Beyaztaş, Kurt & Bolayır, 2012: 222). “65 yaşına kadar çoğu insan aldığı evin borcu ile çocuklarının eğitim harcamalarını öder. Fakat tıbbi bakım, ev halkına yardım ve ısıtma gibi masraflar da yükselir gider. Emeklilik aynı zamanda gelirde anlamlı bir azalma demektir. Yaşlıların büyük çoğunluğu emekli maaşları ile geçinmek zorundadır. Yoksulluk en çok gençler ve yaşlılar arasında yaygındır. Yoksulluk oranı orta yaşlarda düşer fakat orta yaşlardan sonra her ülkede artış eğilimindedir” (Canatan, 2015: 395).

Türkiye’de zaman içinde geriye dönüp bakıldığında yaşlı yoksulluğu büyük ölçüde gerilemiştir. 1980’li yıllardan itibaren sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaşması ile devlet yaşlılar ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Fakat Türkiye’de hala sosyal güvenlik sistemine dâhil olmayan ve gelirleri de geçinmeye yetmeyen yaşlılar vardır.

Kalkınma Bakanlığı’nın raporunda (2014) Türkiye’de fakirlik en çok tartışılan konulardan biri olduğu halde fakirlik araştırmacılığının bulunmadığı, daha ziyade genel fakirlik üzerinde durulduğu ve yaşlıların fakirliği ile ilgili araştırmaların sınırlı sayıda olduğu ifade edilmektedir (Tufan, 2010). Türkiye’de 65 yaş ve üzeri yaşlı yoksulluğu ile ilgili yapılan araştırmalarda 2010 yılında %60 medyan gelir eşiğine göre 65 yaş ve üzeri nüfusun %23’ü yoksulluk sınırının altında yer almıştır. 65 yaş ve üzeri yoksulluk kategorisine giren yaşlıların %59’unu kadınlar ve %41’ini erkekler oluşturmuştur. Erkeğin ölmesi ve boşanma durumunda kadınlar diğer kadınlara göre çok daha yüksek oranda bir yoksulluk riski altında yaşamaktadır (Karadeniz & Öztepe, 2013: 86; Aydın & Güloğlu, 2011: 107). Bir diğer araştırmaya göre eşi vefat etmiş kadınların %52,2’sinin boşanmış kadınların da %51,6’sının sosyal güvencesinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Aynı çalışmanın bulguları, özellikle sosyal güvencesi olmayan dul ve boşanmış kadınların sahip oldukları gelirin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın verileri eşi ölmüş ve eşinden ayrılmış kadınların hangi yaş aralığında olursa olsun yoksulluk riskiyle karşılaşma oranının diğer kadınlara göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Özar, Buğra & Çakar, 2011: 83; Buz, 2015: 2). TÜİK verilerine göre 65 yaş ve üzeri nüfusun yoksulluk oranları 2011 yılında %17, 2015’te %18,3 ve 2016 yılında da %16 olmuştur. Aynı yıllarda erkeklerde yoksulluk oranı %15,9, %17,8 ve %14,7 olarak

gerçekleşmiştir. Kadınlarda ise yoksulluk oranı %17,9, %18,6 ve %17 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2018).

%60 medyan gelire göre Türkiye’de yoksulluk sınırı altında yaşayan fertlerin %65’i okuryazar değildir; %18’i okuryazar olup bir okul bitirmemiş ve %16,4’ü de ilkokul mezunudur. Okuryazar olmayan kadınların yoksulluk oranı %81,9 gibi yüksek bir sayıya ulaşırken, ilkokul mezunu kadınlarda yoksulluk oranı %6,9’a düşmektedir. Yaşlı nüfusun yaklaşık üçte birinin sosyal güvenlik kurumlarından herhangi bir gelir güvencesi bulunmamaktadır. Kadınlar arasında zorunlu sigorta kapsamında emekli aylığı alanların sayısının düşüklüğü, dul ve yetim aylığı alanlar içinde ise erkekler göre yüksek oranda olması dikkat çekicidir (Karadeniz & Öztepe, 2013: 88). Geçmişte sosyal güvencesiz çalışan fertlerin yoksullukları yaşlılıklarında da devam etmektedir.

Türkiye Emekliler Derneği (2010) 47 ilde 4362 emeklinin katılımı ile gerçekleştirdiği Türkiye Emekli Profili Araştırmasına göre emeklilerin %96’sı emekli aylıklarını yeterli bulmamakta ve bununla birlikte bakmakla yükümlü çocuklarının olduğunu ve çocuklarının da işsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Emeklilerin %47,7’si sürekli bir hastalığını olduğunu beyan ederken sadece %5’i düzenli spor yaptığını söylemiştir. 2012 yılında Ankara’da “yaşlı yoksulluğu: ekonomik sosyal ve kültürel ihtiyaçların analizi” konulu araştırmada 65 ve üzeri yaştaki 2522 kişinin ekonomik durumlarını değerlendirilmesi istenmiştir. Yaşlıların %51,7’sinin ekonomik durumlarını “orta” olarak değerlendirdikleri, %27’sinin ekonomik durumlarını kötü buldukları, ekonomik durumlarını “iyi” olarak değerlendiren yaşlıların oranının ise %20,8 oranında olduğu saptanmıştır (Özmete, Hablemitoğlu & Yıldırım, 2012).

Ak ve Közleme (2017) Gümüşhane merkezde 65 yaş ve üstü kişiler ile yaptıkları anket ve mülakatlarda yaşlıların %10’nun düzenli bir gelirinin olmayıp yardımlarla yaşadıklarını saptamışlardır. Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamaya yetiyor mu sorusuna %66,8’i yeterli, %33,2 yetersiz yanıtı vermiştir. Kendinizi yoksul hissediyor musunuz sorusuna ise katılımcıların %14,8’i evet %59,6’sı hayır ve %25’i kısmen cevabını vermişlerdir. Hanenizin aylık durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz diye sorulduğunda %4,8’i çok düşük, %23,2’si düşük, %57,2’si orta düzey, %12,8’i iyi ve %2’si çok iyi cevabını vermiştir. Konut durumu ile ilgili yapılan tespitlerde yaşlıların yaklaşık %75’inin kendine ait bir konutunun olduğu, %15’inin kiracı ve %10’unun da aile fertlerine ait bir konutta yaşamayı sürdürdüğü görülmektedir. YAŞAM’ın 2012 yılında Ankara’da yaptığı araştırmada ise yaşlıların ev sahipliği oranı %90,9’dur (Ak & Közleme, 2017: 202; Özmete, Hablemitoğlu & Yıldırım, 2012).

Özetle, Türkiye’de yapılan araştırmalarda 65 yaş ve üzeri nüfusun %15-20 arasında değişen bir kesiminin yoksulluk riski altında yaşayıp kadınlar arasında daha çok yaygın olduğu görülmektedir. %60 medyan gelir ölçütüne göre bu kesim aynı zamanda gelir diliminde en alt %15-20’de bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sistemine bağlı olmayıp 65 yaş aylığı alanlar devletin ve yakın çevrenin yardımları ile yaşamaktadır. Yoksulluk araştırmalarında diğer ülkeler ile karşılaştırmalar yapmak sorunun daha ayrıntılı anlaşılıp

çözülmesinde önemlidir. Türkiye’de yaşlı yoksulluğunu daha iyi anlayıp kalıcı çözümler bulmanın yolu da karşılaştırmalı çalışmalardan geçmektedir.

3. Veriler ve Yöntem

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları 2006 yılından itibaren bütün bölge ülkelerinde ve ulusal düzeyde yapılmakta ve veriler düzenlenerek Eurostat resmî web sayfasında yayınlanmaktadır. Bu araştırmaların amacı gelir dağılımı, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın boyutlarını tespit etmektir. Örneklem çerçevesi her ülkenin nüfus büyüklüğüne göre değişmekte ve ulusal veri tabanlarından elde edilerek araştırmalarda tabakalı, küme örnekleme yöntemi kullanılmaktadır. Örneğin, Türkiye ve Almanya gibi nüfusu aynı ülkelerde bu araştırmalar kesit ve panel düzeyinde her yıl ortalama 12 ile 15 bin hanede yapılmaktadır. Bu çalışmada, Eurostat sayfasında excel formatında yer alan toplam 24 tablo veri kaybı olmadan tekrar düzenlenerek dört tablo halinde sunulmaktadır. Aşağıda yer alan tablolarda sosyal koruma harcamaları, sosyal transferlerden önce ve sonra yaşlı yoksulluk oranları, kalıcı yoksulluk ve maddi yoksunluğun çeşitli yönleri analiz edilmektedir.

4. Avrupa Birliği Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamaları ve Yaşlı Yoksulluğu

Sosyal koruma yardımları çeşitli risk ve ihtiyaçların mali yükünü hafifletmek için nakit veya ayni olarak hane halklarına yapılan transferlerdir. Bunlar emekli maaşları, dul ve yetim aylıkları, sakatlık, sağlık/hastalık, aile, işsizlik, barınma, hayatta kalma ve başka yerlerde sınıflanmayan sosyal yardımlardır (Küçüköğlu vd., 2018). Avrupa Komisyonu’nun tanımında “Sosyal koruma, devlet veya özel kuruluşların bütçesinden hane halklarının ya da bireylerin, tanımlanmış bazı riskler ve ihtiyaçlar çerçevesinde yüklerini azaltmak amacıyla, başka bir kaynaktan ya da bireysel ilişkiden yardım yapılmadığı durumlarda yapılan bütün yardımları kapsamaktadır.” Sosyal koruma kavramı sadece toplumun refah düzeyinin altında kalıp sosyal dışlanmaya maruz kişi ve grupları ihtiva etmektedir. Sosyal koruma aynı zamanda sosyal hizmetleri, hayır derneklerini ve bireysel girişimleri de kapsamaktadır (Erdoğan, 2018: 23).

Tablo 1’in ilk sütununda Avrupa Birliği ülkelerinin sosyal koruma harcamalarının 2017-2018 ortalaması satın alma gücü standardına (PPS) göre sunulmaktadır. Satın alma gücü standardı Avrupa Birliğinde kullanılan ve ülkeler arasındaki fiyat seviyesi farklarını ortadan kaldıran yapay bir ortak referans para birimidir. Satın alma gücü standardı uygulaması tüm AB üyesi ülkelerde mal ve hizmetlerin aynı miktarda satın almasına ve ülkeler arası karşılaştırmaya izin vermektedir. PPS, AB üyesi ülkelerin ulusal para birimlerinin satın alma gücü paritesine bölünmesi ile elde edilmektedir.

AB ülkeleri 2017-2018 yıllarında ortalama olarak satın alma gücü standardına göre 8.070,46 avro harcamışlardır. Türkiye’de ise 2.547,88 PPS şeklinde gerçekleşmiştir. Kişi başı ortalamasına göre İsviçre, Danimarka, Norveç ve Lüksemburg 11.000 PPS harcarken

İsveç, Fransa, Hollanda, Avusturya ve Almanya’da 10.000 PPS’dir. Sırbistan, Makedonya ve Bosna Hersek son sıralardadır.

Tablo: 1
Avrupa Birliği Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamalarının GSYİH’ye Oranı (2017-2018)

Avrupa Birliği Bölge Ülkeleri	Sosyal Koruma Harcaması		Avrupa Birliği Ülkelerinin Sosyal Koruma Harcamalarının Detaylarına Göre GSYİH’ye Oranları				
	Satın alma gücü standardına (PPS) göre kişi başı sosyal koruma harcamaları, Euro	Sosyal koruma harcamalarının GSYİH’ye oranı	Yaşlılık ve hayatta kalma	Hastalık, sağlık ve engelliler	Aile ve çocuk yardımları	İşsizlik	Konut ve sosyal dışlanma
AB-28	8.070,47	26,8	12,5	10,0	2,3	1,3	1,1
Belçika	9.487,87	27,2	12,2	9,7	2,1	2,9	0,9
Bulgaristan	2.686,82	16,4	8,5	5,9	1,8	0,5	0,2
Çekya	5.219,66	18,0	8,8	7,1	1,7	0,6	0,4
Danimarka	11.239,46	30,8	13,1	10,9	3,5	1,5	2,3
Almanya	10.792,37	28,5	11,0	12,3	3,2	1,0	0,9
Estonya	3.847,79	15,8	6,7	6,7	1,9	0,4	0,1
İrlanda	6.907,66	14,4	5,5	6,5	1,6	2,0	0,6
Yunanistan	5.028,05	24,9	16,5	6,7	1,1	1,1	0,4
İspanya	6.125,52	23,0	12,1	7,9	1,3	2,4	0,3
Fransa	10.166,72	31,7	14,6	11,2	2,5	2,0	1,8
Hırvatistan	3.863,34	20,5	9,1	9,2	1,8	0,5	0,3
İtalya	7.916,35	28,0	16,6	8,2	1,6	1,7	0,3
Güney Kıbrıs	4.627,90	18,1	10,7	4,2	1,4	1,6	1,6
Letonya	2.956,51	14,6	7,4	5,1	1,5	0,6	0,2
Litvanya	3.589,22	14,4	6,8	5,9	1,1	0,4	0,3
Lüksemburg	14.664,08	21,5	8,4	7,6	3,4	1,3	0,9
Macaristan	3.900,93	18,1	9,7	6,2	2,3	0,4	0,5
Malta	4.700,32	15,9	8,9	6,1	1,0	0,5	0,3
Hollanda	10.358,04	27,6	11,9	11,9	1,0	1,4	1,9
Avusturya	10.671,09	28,6	14,5	9,2	2,8	1,6	0,7
Polonya	4.511,21	19,6	11,1	6,1	1,9	0,2	0,2
Portekiz	5.365,93	23,6	14,3	7,8	1,2	1,2	0,2
Romanya	2.811,20	14,1	7,9	4,9	1,2	0,1	0,2
Slovenya	5.601,41	22,3	11,2	8,7	1,8	0,6	0,7
Slovakya	4.208,60	17,7	8,1	7,3	1,6	0,5	0,3
Finlandiya	9.998,74	30,1	13,1	9,9	3,1	2,4	1,7
İsveç	10.015,81	28,2	12,6	10,5	3,0	1,1	1,5
İngiltere	7.935,46	26,1	11,4	10,1	2,7	0,4	1,7
İzlanda	8.503,46	23,2	6,5	11,9	2,5	0,6	1,0
Norveç	11.889,94	27,9	9,6	13,0	3,2	0,7	1,0
İsviçre	11.122,58	26,1	12,0	10,3	1,5	0,9	0,9
Makedonya	1.603,77	14,3	11,4	5,6	0,9	0,2	:0,2
Sırbistan	2.300,31	19,0	11,4	6,1	1,2	0,6	0,6
Türkiye	2.547,88	12,6	7,3	3,9	0,4	0,2	0,2
Bosna Hersek	1.694,69	17,8	8,9	8,3	0,5	0,5	0,3

Kaynak: EUROSTAT 1-2. (2019), *Income and Living Conditions*.

Tablo 1’in ikinci sütununda gayri safi yurt içi hasıladaya sosyal koruma yardımlarının oranı yer almaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri GSYİH’nin %27’sini sosyal korumaya harcarken 2017-2018 yılları itibarı ile bu oran Türkiye’de %12,6’dır. Önde gelen AB ülkelerinde en yüksek payı %31 gibi yüksek bir oran ile Fransa ayırmaktadır. Almanya, İtalya, Birleşik Krallık gibi ülkeler de %27-30 oranında sosyal koruma harcamalarına ayırmaktadır. Bu oranların yüksekliği aynı zamanda yaşlı nüfusun oranının yüksek olması ile de ilgilidir. Yaşlı nüfusun sayısı arttıkça sosyal transferlere daha yüksek miktarda bütçe ayrılmaktadır.

Risk ve ihtiyaç gruplarına göre emekli/yaşlı ve hayatta kalma harcamaları %7,3 ile en büyük paya sahiptir. Bunu %3,9 ile hastalık/sağlık bakımı hizmetleri ve engellilere yapılan harcamalar takip etmektedir. 2018 yılı itibarı ile Türkiye’de sosyal koruma kapsamında maaş alanların sayısı 13 milyon 766 bin kişidir. Aile, çocuk yardımı ve işsizlik ödemeleri de düşük kalmaktadır. Ancak geçmiş yıllara göre sosyal koruma harcamalarına ayrılan bütçe artmıştır. 1990 yılında Türkiye’de sosyal korumalara ayrılan pay %3,8 iken 2000 yılında %7,6, 2010’da %12,4 ve 2018 yılında %12,6’ya yükselmiştir. Avrupa Birliğinin önde gelen ülkelerinde sosyal korumaya ayrılan pay geçmiş yıllarda da %20’nin altına düşmemiştir.

AB ülkelerinde primli/katkılı sosyal güvenlik sistemlerinden yapılan harcamalar sonucu oluşan açıkların GSYİH içindeki payı Türkiye’ye göre düşüktür (Erdoğan, 2018: 102). Türkiye’de sosyal güvenlik sistemine yapılan popülist müdahaleler, erken emeklilik, kayıt dışı istihdam, düşük kadın istihdamı gibi ciddi yapısal sorunlar sosyal koruma harcamalarının miktarını düşürmekte ve finansmanda önemli açıklara neden olmaktadır (Kılıç, 2013). Tablo incelendiğinde AB’ye üyelik statüsünde bulunan ülkemizin sosyal güvenlik harcamalarını yükseltmesi gerektiği açıktır. Türkiye’de önemli bir sorun olan gelir dağılımı eşitsizliğinin önlenip yoksulluğun düşürülmesi sosyal koruma harcamalarının arttırılması ile mümkündür. Sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payını yükseltmek sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik şoklara dayanıklılığı da olumlu yönde etkileyecektir. Genç istihdamını artırıp kadınları işgücü piyasasına dâhil etmek ve kayıt dışının engellenmesi sisteme daha fazla aktif sigortalı girişi sağlayacaktır. Genç nüfusuna rağmen Türkiye’de sosyal güvenlik açıkları devam etmektedir ve AB ülkelerine göre daha fazla güvenlik açığı bulunmaktadır. Sosyal koruma harcamalarını uzun vadede arttırmanın yolu sistemi popülist müdahalelere kapatarak geçici çözümler yerine kurumsallaştırmaktan geçmektedir. AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye’nin sosyal koruma harcamalarına ayırdığı payı yükseltmesi gerektiği açıktır fakat Türkiye’nin şu andaki finansal gücünün buna yeterli olmadığı da ortadadır. Almanya ve Fransa gibi ülkelerde vergiler düzenli toplanmakta ve herkes gelirinin bir kısmını emeklilik, sağlık ve bakım sigortalarına düzenli ödemektedir. Bu ülkelerde Türkiye’de olduğu gibi işgücünün %33’ü kayıt dışı çalışmamaktadır (Erdoğan, 2018: 119).

Avrupa Birliği göreceli yoksulluk terimi yerine yoksulluk ve sosyal dışlanma riski tabirini kullanmaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ise üç farklı parametre ile ölçülmektedir: Bunlardan ilki sosyal transferlerden sonra eşdeğer hane halkı medyan gelirin %60’nın altında yer alan fertlerdir. İkincisi Avrupa Komisyonu’nun belirlediği dokuz ihtiyaç kaleminden en az dördünü karşılayamayan fertler ve sonuncusu çok düşük iş yoğunluğu olan hanelerde yaşayan kişilerdir. Bu çalışma 65 yaş ve üzerini kapsadığı için düşük iş yoğunluğu analize dâhil değildir. Bu özelliklerden birden fazlasına dâhil olanlar da yoksulluk ve sosyal dışlanma kapsamı içine alınmaktadır.

İkinci tablonun ilk sütununda Avrupa Birliği ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun sosyal transferlerden önce %60 medyan gelire göre yoksulluk riski oranları yer almaktadır. Tabloda net bir şekilde görüldüğü gibi Avrupa Birliği ülkelerinde yaşlı nüfus emeklilik

maaşları dâhil edilmediğinde yoksulluk sınırı altında kalmaktan sosyal transferler ile kurtulmaktadır. Avrupa Birliğinde 65 yaş ve üzeri nüfusun %88’i; Türkiye’de ise 65 yaş ve üzeri nüfusun %70’i sosyal transferlerden önce emeklilik maaşları dâhil edilmediğinde yoksulluk sınırı altında yer almaktadır. Türkiye’de yaşlı yoksulluğu oranı sosyal transferlerden önce AB ülkelerine göre daha düşük düzeydedir. Fakat bu sonuç aynı zamanda bir başka açıdan Türkiye’de sosyal transferlerin AB ülkelerindeki kadar yaygın olmadığına işaret etmektedir. AB ülkelerinde sosyal transferlerden önce 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun %88’i yoksulluk riski sınırı altında bulunurken sosyal transferlerden sonra yaşlı nüfusta yoksulluk oranı %14’e; Türkiye’de ise %70’ten %16,6’ya düşmektedir.

Tablo: 2

%60 Medyan Gelire Göre Sosyal Transferlerden Önce ve Sonra Yoksulluk Oranı (65 Yaş ve Üzeri, 2017-2018), Emeklilik Maaşları ve Yoksulluk Sınırı

Avrupa Birliği Bölge Ülkeleri	%60 eşdeğer medyan gelire göre sosyal transferlerden önce (emeklilik maaşı dâhil değil) yoksulluk oranı- 65 yaş ve üzeri	%60 eşdeğer medyan gelire göre sosyal transferlerden sonra (emekli maaşları dâhil) yoksulluk oranı-65 yaş ve üzeri	%60 eşdeğer medyan gelire göre sosyal transferlerden sonra (emekli maaşları dâhil) yoksulluk oranı-65 yaş ve üzeri Erkek	%60 eşdeğer medyan gelire göre sosyal transferlerden sonra (emekli maaşları dâhil) yoksulluk oranı 65 yaş ve üzeri Kadın	%60 eşdeğer medyan gelire göre 65 yaş ve üzeri emekli maaşı alan fertlerde yoksulluk oranı
EU-28	88,0	14,4	12,8	16,0	15,0
Belçika	92,7	15,5	14,6	16,3	15,2
Bulgaristan	80,6	24,4	19,3	29,5	32,5
Çekya	90,0	7,2	4,8	9,6	12,8
Danimarka	91,6	8,2	7,6	8,8	9,4
Almanya	93,9	17,9	16,2	19,6	17,6
Estonya	84,4	29,6	22,0	37,3	50,2
İrlanda	86,1	15,5	15,2	15,8	17,2
Yunanistan	88,7	14,5	13,5	15,4	9,7
İspanya	82,6	13,7	13,2	14,1	13,0
Fransa	88,6	8,5	7,6	9,5	7,6
Hırvatistan	83,1	23,9	21,3	26,4	25,9
İtalya	84,4	14,9	12,9	16,9	12,2
Güney Kıbrıs	88,4	18,9	15,8	22,0	22,6
Letonya	80,2	27,8	22,0	33,6	47,3
Litvanya	84,8	22,8	17,1	28,4	38,9
Lüksemburg	88,6	8,4	7,5	9,4	9,8
Macaristan	90,1	7,7	7,6	7,8	9,1
Malta	84,0	19,7	18,9	20,4	22,2
Hollanda	93,3	8,6	8,2	9,0	10,5
Avusturya	89,0	13,3	10,9	15,6	12,5
Polonya	81,8	13,2	12,3	14,0	14,3
Portekiz	89,1	16,9	15,5	18,3	15,8
Romanya	86,3	16,6	12,9	20,2	19,7
Slovenya	88,8	16,2	12,0	20,3	16,9
Slovakya	83,4	6,6	5,6	7,5	6,7
Finlandiya	91,1	12,9	10,1	15,7	13,0
İsveç	93,8	17,0	16,3	17,6	15,5
İngiltere	87,7	16,8	15,4	18,1	20,3
İzlanda	79,8	5,4	4,8	6,0	8,7
Norveç	87,1	7,6	3,7	11,5	9,8
İsviçre	88,7	22,8	20,1	25,4	26,9
Karadağ	74,5	15,6	14,9	16,2	12,8
Makedonya	75,6	16,1	16,4	15,7	7,8
Sırbistan	80,4	20,7	19,8	21,6	18,2
Türkiye	70,4	16,6	14,4	18,3	4,7

Kaynak: EUROSTAT 3-4-5. (2019), *Income and Living Conditions*.

Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal transferlerden sonra (emeklilik maaşları dâhil) 65 yaş ve üzeri erkeklerin %12,8’i kadınların ise %16’sı yoksulluk sınırı altındadır. Sosyal

transferlerden sonra Estonya’da kadınların %37’si, erkeklerin %22’si, Letonya’da kadınların %34’ü ve erkeklerin %22’si yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. Bu sonuçlar Baltık ülkelerinde emekli maaşlarının çok düşük olduğunu göstermektedir. 65 yaş üzeri kadın ve erkekler arasında yoksulluk oranının en düşük olduğu ülkeler İzlanda, Slovakya, Fransa ve Lüksemburg’dur. Almanya’da sosyal transferlerden sonra 65 yaş ve üzeri kadınların %19,6’sı, erkeklerin %16,2’si yoksulluk sınırı altındadır. %60 medyan gelire göre Türkiye’de 65 yaş ve üzeri erkeklerin %14,4’ü ve kadınların %18,3’ü yoksulluk sınırı altındadır.

İkinci tablonun son sütununda %60 medyan gelire göre 65 yaş ve üzeri emekli maaşı alanların yoksulluk oranları yer almaktadır. Avrupa Birliği Bölgesinde 65 yaş ve üzeri emekli maaşı alanlar arasında %4,7 ile en düşük yoksulluk oranı Türkiye’dedir. Emekli maaşlarının düşüklüğünden şikâyet edilse de %60 medyan gelire göre Türkiye’de emekli maaşı alan fertlerin %95’i yoksulluk sınırının üzerindedir. Tablo incelendiğinde Estonya’da 65 yaş ve üzeri emekli maaşı alan tüm fertlerin %50,2’si, Letonya’da %47,3’ü, Litvanya’da %39’u, İsviçre’de %27’si, Bulgaristan’da %33’ü, Hırvatistan’da %26’sı, Almanya’da %17,6 ve İngiltere’de %20,3’ü yoksulluk sınırı altındadır. Tüm Avrupa Birliği ülkelerinde ise emekli maaşı alan 65 yaş ve üzeri nüfusun %15’i %60 medyan gelire göre yoksulluk sınırı altındadır.

Tablo 3’te kalıcı yoksulluk oranı ve ciddi maddi yoksunluk verileri yer almaktadır. Eurostat’ın tanımına göre kalıcı yoksulluk oranı (at persistent risk of poverty rate) eşdeğer harcanabilir gelirin cari yıl içinde yoksulluk riski eşiğinin altında (%60 medyan gelirin altında) olan ve önceki üç yılın en az ikisinde yoksulluk riskinin devam ettiği hanelerde yaşayan nüfusun yüzdesini göstermektedir. Kalıcı yoksulluk oranı Tablo 3 üzerinden açıklandığında 2018 yılında ve 2015, 2016, 2017 yıllarının en az ikisinde yoksulluk eşiği altında kalan kişilerin oranıdır.

Tablo 3’te, AB ülkelerinde 65 yaş ve üzeri yoksulluk eşiği altında kalan nüfusun %14’ünün %10,1’i son dört yılın üçünde yoksulluk riski altında kalmaya devam etmiştir. Tablo 2’de Türkiye’de %60 medyan gelir eşiğine göre 65 yaş ve üzeri yoksulluk oranı %16,6’dır ve bu oranın da %11’i sürekli yoksulluk riski altındadır. Türkiye’de 2019 istatistiklerine göre 7,5 milyon 65 yaş ve üzeri fert vardır. Türkiye’de toplam 7,5 milyon yaşlının %16,6’sı (bir milyon 245 bin kişi) yoksulluk sınırı altındadır ve bir milyon 245 bin kişinin de yaklaşık 145 bini kalıcı yoksulluk riski altında hayatına devam etmektedir. Tüm Avrupa Birliği üye ülkelerinde ise 77 milyon yaşlı yoksulluk riski altındadır ve 77 milyon kişinin de 7,7 milyonu sürekli yoksulluk durumu ile karşı karşıyadır.

Hırvatistan, Bulgaristan, Letonya ve Estonya’da 65 yaş ve üzeri erkeklerde kalıcı yoksulluk oranı %20’nin üzerindedir. 65 yaş ve üzeri kadın nüfusta Türkiye kalıcı yoksullukta 36 ülkede 24. sıradadır. Kalıcı yoksulluk oranı tüm ülkelerde erkeklere göre kadınlarda %4-5 oranında daha fazladır.

Tablo: 3
Avrupa Birliği Bölge Ülkelerinde Kalıcı Yoksulluk ve Ciddi Maddi Yoksunluk (65 Yaş ve Üzeri, %60 Medyan Gelire Göre, 2017-2018)

Avrupa Birliği Bölge Ülkeleri	65 yaş ve üzeri kalıcı yoksulluk oranı			Ciddi maddi yoksunluk		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
AB-28	11,5	8,2	10,1	6,1	4,3	5,3
Belçika	9,8	9,3	9,6	2,2	1,7	2,0
Bulgaristan	25,0	15,4	21,1	40,0	28,9	35,5
Çekya	6,0	1,6	4,1	3,3	2,2	2,8
Danimarka	5,3	1,6	3,6	0,8	1,0	0,9
Almanya	14,9	10,6	12,8	2,9	2,0	2,4
Estonya	37,4	16,4	30,1	5,9	4,1	5,3
İrlanda	9,0	9,3	9,2	1,6	2,6	2,1
Yunanistan	8,6	6,7	7,8	16,6	12,8	14,9
İspanya	8,8	8,1	8,5	3,1	2,2	2,8
Fransa	6,1	4,7	5,4	3,0	2,4	2,7
Hırvatistan	24,7	18,8	22,4	14,1	12,0	13,2
İtalya	13,0	9,9	11,6	10,0	8,2	9,2
Güney Kıbrıs	15,4	8,5	12,3	5,0	4,3	4,6
Letonya	34,5	18,6	29,3	14,7	9,7	13,1
Litvanya	27,7	13,3	23,0	18,6	10,3	15,9
Lüksemburg	5,2	3,4	4,3	0,3	0,1	0,2
Macaristan	3,2	2,3	2,9	9,8	6,1	8,4
Malta	16,5	14,3	15,5	3,6	2,2	2,9
Hollanda	5,0	4,8	4,9	1,3	1,2	1,2
Avusturya	13,3	8,7	11,3	1,6	0,7	1,2
Polonya	10,5	6,5	8,9	6,4	4,6	5,7
Portekiz	12,9	9,1	11,3	7,8	5,1	6,7
Romanya	16,7	8,2	13,3	22,3	17,0	20,2
Slovenya	16,6	7,0	12,6	6,5	3,8	5,4
Slovakya	2,7	2,7	2,7	7,9	6,4	7,3
Finlandiya	12,0	5,0	9,0	1,5	1,1	1,4
İsveç	11,9	6,3	9,3	0,3	0,3	0,3
İngiltere	11,1	7,0	9,1	1,4	1,2	1,3
İzlanda	3,8	2,4	3,2	0,6	0,4	0,5
Norveç	8,9	1,1	5,2	0,4	0,4	0,4
İsviçre	17,2	12,1	14,9	0,2	0,3	0,3
Karadağ	7,7	8,1	7,9	12,1	11,1	11,6
Makedonya	9,0	9,2	9,1	31,4	26,8	29,4
Sırbistan	17,4	11,6	15,0	22,3	16,3	19,7
Türkiye	13,1	8,8	11,3	30,5	26,5	28,8

Kaynak: EUROSTAT 6-7. (2019), *Income and Living Conditions*.

Eurostat, yoksulluk riski ve sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını belirlemek amacı ile eş değer medyan gelir ölçütüne ilave olarak maddi yoksunluk ve ciddi maddi yoksunluk kavramlarını tanımlayıp ölçmektedir. Eurostat maddi yoksunluğu ölçmek için toplam dokuz ihtiyaç kalemi tespit etmiştir. Söz konusu bu ihtiyaç kalemleri: 1. beklenmedik bir harcama olduğunda karşılayabilme. 2. çamaşır makinesi, 3. renkli televizyon, 4. telefon, 5. otomobil, 6. konut ve konut dışı fatura ve borçların ödenmesinde zorluk oranı, 7. her iki günde bir et, tavuk ve balık içeren yemek, 8. evin ısı ihtiyacını karşılamada zorluk, 9. evden uzakta tüm hane fertleri ile bir haftalık tatil masrafı. Söz konusu bu dokuz ihtiyaç kaleminden en az üçünü bazen artı sıklıkla karşılayamayanlar maddi yoksun, en az dördünü bazen artı sıklıkla karşılayamayanlar ise ciddi maddi yoksun olarak tanımlanmıştır.

Tablo: 4
Avrupa Birliği Bölge Ülkelerinde Ciddi Maddi Yoksunluğun Boyutları
(65 Yaş ve Üzeri, %60 Medyan Gelire Göre, 2017-2018)

Avrupa Birliği bölge ülkeleri	Beklenmedik bir harcama olduğunda karşılayamama oranı bazen+sıklıkla	Konut, konut dışı faturalar ve diğer borç ve kredilerin ödenmesinde zorluk oranı bazen+sıklıkla	İki günde bir et, balık ve tavuk içeren yemek masrafını karşılayamama oranı bazen+sıklıkla	Evden uzakta tüm hane halkının bir haftalık tatil masrafını karşılayamama bazen+sıklıkla	Konut yoksunluğu
AB-28	38,1	5,5	10,8	41,7	1,6
Belçika	22,0	2,3	5,8	37,3	0,3
Bulgaristan	77,3	30,8	49,0	74,1	3,9
Çekya	39,0	1,3	13,5	40,3	0,4
Danimarka	21,5	3,1	1,6	19,0	0,1
Almanya	26,5	1,9	8,8	18,9	0,4
Estonya	45,3	3,5	10,1	50,4	1,3
İrlanda	45,0	5,5	2,5	42,7	0,0
Yunanistan	60,9	33,9	7,9	62,7	2,9
İspanya	43,3	4,0	3,7	49,6	0,4
Fransa	25,7	2,9	7,5	31,7	0,6
Hırvatistan	66,7	14,1	19,9	71,2	4,2
İtalya	46,0	4,0	16,9	59,2	2,3
Güney Kıbrıs	59,9	7,9	4,0	56,2	0,2
Letonya	72,8	7,6	24,5	55,4	8,9
Litvanya	70,7	5,8	28,4	65,4	2,9
Lüksemburg	14,1	1,8	1,6	11,7	0,5
Macaristan	45,2	7,9	21,8	63,3	5,1
Malta	24,7	4,4	11,1	48,3	0,3
Hollanda	22,7	2,0	2,6	23,0	0,1
Avusturya	17,7	2,0	7,8	16,6	1,4
Polonya	49,1	6,8	11,8	54,3	6,1
Portekiz	43,6	3,3	5,0	59,4	1,7
Romanya	60,3	17,3	27,4	78,2	7,2
Slovenya	51,3	7,7	12,3	44,3	1,5
Slovakya	41,0	6,3	25,1	61,1	2,4
Finlandiya	23,6	2,4	3,4	18,6	0,4
İsveç	20,2	1,4	3,4	15,7	0,6
İngiltere	29,0	1,9	4,1	18,5	0,1
İzlanda	31,0	5,3	5,0	21,4	0,1
Norveç	13,5	1,7	2,7	7,3	0,1
İsviçre	13,6	2,2	0,7	9,2	0,4
Karadağ	80,0	27,6	11,7	72,0	11,6
Makedonya	68,9	34,4	52,6	72,0	8,0
Sırbistan	62,3	21,9	36,8	75,6	10,7
Türkiye	41,7	20,4	45,6	68,9	15,6

Kaynak: EUROSTAT 8-9-10-11-12. (2019), *Income and Living Conditions*.

Tablo 4’te ekonomik zorluklara dikkat çekilmektedir ve sütunlardaki oranlar bazen ve sıklıkla şıklarının toplamından meydana gelmektedir. Tablodaki sonuçlara göre, Avrupa Birliğinde 65 yaş ve üzeri nüfusun %62’si, Türkiye’de ise %58’i beklenmedik bir harcama olduğunda her zaman karşılayabilmektedir. Avrupa Birliği Bölgesinde 65 yaş ve üzeri nüfusun %38’i (bazen + sıklıkla) karşılayamadıklarını ifade etmiştir. Fransa’da yaşlı nüfusun %25,7’si, Almanya’da %26,5’i, İngiltere’de %29’u beklenmedik bir harcama olduğunda bazen + sıklıkla karşılayamamıştır. Türkiye’de 65 yaş ve üzeri nüfusun beklenmedik bir harcama olduğunda (bazen + sıklıkla) karşılayamama oranı %41,7’dir. Romanya, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan ve Makedonya’da 65 yaş ve üzeri nüfusun %60’tan fazlası, Letonya’da %70,7’si, Litvanya’da 72,8’i, Bulgaristan’da 77,3’ü ve Karadağ’da %80’i beklenmedik bir harcama olduğunda (bazen + sıklıkla) karşılayamamıştır.

Yaşlıların karşılaştıkları ekonomik sıkıntılardan bir diğeri fatura ve diğer borçları düzenli olarak ödemede karşılaştıkları zorluklardır. Tablo 4'ün ikinci sütununda Avrupa Birliği Bölgesinde 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun konut, konut dışı faturalar ve diğer borç ödemelerinde karşılaştıkları zorlukların oranları yer almaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre Hırvatistan (%14,1), Romanya (%17,3), Türkiye (%20,4), Sırbistan (%21,9), Karadağ (%27,6), Bulgaristan (%30,8), Yunanistan (%33,9) ve Makedonya (%34,4) hariç diğer ülkelerde yaşlı nüfusun %90'dan fazlası faturaları ödemede zorluk yaşamamışlardır.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşayan 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun %11'i iki günde bir bazen veya sıklıkla et, balık ve tavuk içeren yemek masraflarını karşılayamamıştır, Fransa ve Almanya'da yaşlıların %10'a yakını, Karadağ, Polonya, Slovenya, Çekya ve İtalya'da %11-17'si; Hırvatistan, Macaristan, Slovakya, Romanya ve Letonya'da %20-30 arasında değişen bir kesim her iki günde bir et, tavuk ve balık içeren yemek masrafını bazen veya sıklıkla karşılayamadıklarını ifade etmişlerdir. Sırbistan'da yaşlı nüfusun %37'si, Türkiye'de %46'sı, Bulgaristan'da %49'u ve Makedonya'da %53'ü bazen veya sıklıkla kırmızı et, tavuk ve balık içeren yemek fiyatını karşılamakta zorlanmışlardır.

Türkiye'de kırmızı et fiyatlarının çok pahalı olması sıkça dile getirilen bir sorundur. Türkiye'de talebi karşılayacak üretim olmadığı için kırmızı et fiyatlarının da çok pahalı olduğu dile getirilmektedir. Hayvancılık sektöründe çalışanların azalarak genç nüfusun şehirlere göçü, meraların azalması, yem fiyatlarının yüksekliği ve hayvan üreticilerinin yeteri kadar desteklenmemesi gibi faktörler Türkiye'de kırmızı et fiyatlarının diğer ülkelere göre yüksek olmasına neden olmaktadır. Türkiye'de kırmızı et tüketiminin pahalı olması uzun vadede sağlık sorunlarını da gündeme getirecektir.

Avrupa Birliği ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun %42'si evden uzakta tüm hane halkı ile bir haftalık tatil masrafını bazen veya sıklıkla karşılayamamıştır. Almanya'da yaşlı nüfusun %19'u, Fransa'da %32'si, İspanya'da %50'si, Polonya'da %54'ü, İtalya'da %59'u, Türkiye'de %69'u, Hırvatistan'da %71'i, Bulgaristan'da %74'ü, Sırbistan'da %76'sı ve Romanya'da %78'i evden uzakta bir haftalık tatil masrafını bazen veya sıklıkla karşılayamadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4'ün son sütununda Eurostat konut yoksunluğunu kalabalık evlerde yaşayan sızdıran çatı veya karanlık odaların olduğu konutlar olarak tanımlamaktadır. Söz konusu bu ölçütlere göre Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun %15,6'sı kalabalık ev ortamında ve sızdıran çatı veya karanlık odaların olduğu konutlarda yaşamaktadır. Konut yoksunluğu oranı Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye hariç diğer ülkelerde çok düşüktür.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal transfer harcamalarının düşük olmasına rağmen %60 medyan gelire göre bakıldığında gelir yoksulluğu açısından Türkiye'de yaşlı yoksulluğu diğer pek çok Avrupa ülkesine göre AB ortalamasına yakındır ve normal dağılım içindedir. Sosyal transferlerden sonra Avrupa Birliğinde yaşlı nüfusun %14,4'ü, Türkiye'de ise %16,6'sı yoksulluk sınırının

altında kalmaktadır. Ayrıca, Avrupa'da 36 ülkede 65 yaş ve üzeri olup da emekli maaşı alanlarda en düşük yoksulluk oranı Türkiye'dedir. Türkiye'de emekli maaşı alanların %95'i yoksulluk sınırının üzerinde yer almaktadır. %60 medyan gelir eşiği her ülkenin geliri kıstas alındığı için ülkeler arası yoksulluk karşılaştırması için en uygun yöntem olarak bilinmektedir. Emekli maaşlarının düşüklüğünden şikâyet edilse de Türkiye'de gelir dağılımı yelpazesine göre emekli maaşı alan fertlerin sadece %5'i yoksulluk sınırı altında kalmaktadır. Avrupa Birliğinde 65 yaş ve üzeri emekli maaşı alan tüm fertlerin %15'i Almanya'da %18'i sınırın altında kalmaktadır. Özellikle de Baltık ülkelerinde emeklilerin yarısı yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır.

2019 TÜİK verilerine göre Türkiye'de 65 yaş ve üzeri yaşta 7 milyon 550 bin 727 kişi vardır ve %16,6'sı (1 milyon 245 bin kişi) %60 medyan gelire sınırına göre yoksulluk sınırı altındadır. Bu kişiler aynı zamanda 65 yaş ve üzeri nüfusun gelir dağılımında en alt %16,6'lık gelir dilime denk gelmektedirler. 2010'lu yıllara oranla yaşlı yoksulluğu %4-5 oranında gerilemiştir. %60 medyan gelir ölçütü Türkiye'de göreceli yoksulluk AB'de ise yoksulluk riski ve sosyal dışlanma şeklinde isimlendirilmektedir. Dolayısı ile veriler mutlak anlamda bir yoksulluğu ölçmemekte ve %16,6'nın üzerinde yer alan %83'e göre daha düşük bir gelire göndermede bulunmaktadır. Yoksulluk sınırı altında kalan %16,6 oranında yaşlı kesim temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekte fakat diğerlerine göre ortalama refah düzeyinin altında kalmaktadırlar. Türkiye'de 7,5 milyon kişinin yaklaşık 150 bini kalıcı olarak yoksulluk durumu ile karşı karşıyadır.

Avrupa Birliği'nin sosyal dışlanma ve yoksulluk profili ölçümlerinde gelir yoksulluğu, kalıcı yoksulluk, düşük iş yoğunluğu ölçütlerine göre Türkiye gerek 65 yaş ve üzeri gerekse genel durumu itibarı ile orta sıralarda yer almaktadır. Ancak aşırı maddi yoksunluk boyutunda en son sıralarda bulunmaktadır. Aşırı maddi yoksunluk dokuz ihtiyaç kaleminden en az dördünü karşılayamama oranıdır. Dokuz ihtiyaç kaleminden telefon, çamaşır makinesi ve renkli televizyon sahipliğinde bir sorun bulunmamaktadır. Fakat otomobil sahipliği, fatura ve borçların ödenmesinde zorluk, her iki günde bir et ve tavuk içeren yemek masrafı, evin ısı ihtiyacını karşılamada zorluk, evden uzakta bir haftalık tatil masrafı ve beklenmedik bir harcama olduğunda karşılayamama ölçütlerine göre Türkiye'de haneler daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Avrupa Birliğinde yaşlı nüfusun %38,1'i, Almanya'da 26,5'i, Türkiye'de 41,7'si İtalya'da 46, Yunanistan'da %61'i, Balkan ve Baltık ülkelerinde %70'e yakını beklenmedik bir harcama olduğunda karşılamakta zorlanmıştır. Gerek konut ve konut dışı fatura ve borçların ödenmesi gerekse her iki günde bir et ve tavuk içeren yemek masrafını karşılama açısından Avrupa Birliği ülkelerinin büyük çoğunluğunda bir zorluk durumu yokken bu oranlar Türkiye'de yüksektir.

Geçmiş yıllara göre son on yılda sosyal koruma harcamaları artmış olmasına rağmen Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de sosyal koruma harcamaları hala düşüktür. Sosyal transfer harcamaları karşılaştırıldığında tüm AB ülkeleri ortalama olarak GSYİH'nin %26,8'ini, Türkiye ise %12,6'sını sosyal transferlere ayırmaktadır. Diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında transfer harcamalarının yükseltilmesi gerektiği açıktır. Ancak devletin finansman kaynakları bir Almanya, Fransa, İngiltere kadar değildir. Almanya,

Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde vergiler düzenli ödenmekte ve herkes gelirin bir kısmını emekli, sağlık ve bakım sigortalarına ödemekten kaçınmamaktadır. Türkiye'de sosyal koruma harcamalarını arttırmanın yolu her şeyden önce toplam işgücünün %33'üne denk gelen kayıt dışı işlerde sosyal güvencesiz çalışanların kayıt altına alınması ile yükselecektir.

Sonuçların gösterdiği gibi Türkiye'de yaşlı yoksulluğu sosyal güvenlik kaydı olmayıp emekli maaşı almayan fertler arasında yaygındır. Türkiye'de yaşlıların yoksulluğu gençliklerinde sahip olmadıkları sosyoekonomik ve kültürel yoksunluklara dayanmaktadır. Gençliğinde düzenli işlerde çalışma imkânı bulamayıp sosyal güvenlik sistemine kaydolamayan fertler yaşlılıkta yoksullukla karşı karşıya gelmektedir. Geçmişten gelen yoksulluk yaşlılıkta da devam etmektedir. Yoksulluğun kadınlar arasında yaygın olması da kayıtlı işgücüne katılmayıp niteliksiz işlerde çalışmalarıdır. Esnaf, sanatkâr ve işçiler düşük prim ödemek için kazançlarını düşük göstermekte ve asgari ücretten sosyal sigorta primi ödeyenler yaşlandıklarında cüzi bir emeklilik maaşına tabi olmaktadır.

Ayrıca kırsal bölgelerde herhangi bir sosyal güvencesi olmadan çalışıp yıllarca prim ödeyen işçi ve küçük esnaf 65 yaş aylığı ile maaşlarının arasında fazla bir farkın olmadığını dile getirmektedir. 65 aylığı alanların bir kısmı gücü yettiği halde hiç prim ödmeden 65 yaşına geldiğinde normal emekli maaşının yarıya yakını alabilmektedir. Küçük köy ve kasabalarda yaşayan ve yıllarca prim ödeyen dar gelirli işçi ve küçük esnaf emekli maaşlarının 65 yaş aylığına göre hakkaniyete uygun bir farkın olmasını talep etmektedir. 65 aylığı ile normal emekli aylıklarının yarıya yakını alınabiliyorsa yıllarca prim ödemenin gereksiz olduğunu düşünen dar gelirli bir kesimin varlığı söz konusudur.

Avrupa Birliği ülkeleri arasında gelir dağılımı eşitsizliği sıralamasında Türkiye Sırbistan'dan sonra ikinci sıradadır. Türkiye'de önemli bir sorun olan gelir dağılımı eşitsizliğinin önlenip yoksulluğun düşürülmesi sosyal koruma harcamalarının yükseltilmesi ile mümkündür. Harcamaları yükseltmenin yolu da genç istihdamını arttırmak, kayıt dışını önlemek ve bu sayede sisteme daha fazla aktif sigortalı girişi sağlamaktır. Sosyal transferlerin etkin kullanımı, üst gelir dilimlerinde vergilerin arttırılması, yoksullar için gelir desteği ve uzun vadede işgücünün niteliğini arttırmaya yönelik önlemler gelir dağılımı eşitsizliğini önlemede etkilidir. AB'ye göre genç bir nüfusa sahip olmasına rağmen Türkiye'de kronikleşmiş bir sosyal güvenlik açığı devam etmektedir. Sosyal güvenlik giderleri gelirden daha fazladır. Yapısal hale gelen bu sorunlar ele alınıp çözülmez ise açıklar daha da büyüyecektir. Geçici çözümler yerine sistem kurup kurumsallaştırarak uzun vadede sorunun çözümünü mümkün olacaktır. Şu andaki şekli ile %12'lerde olan sosyal koruma harcamalarının %20'lere çıkarılması kısa vadede çok zor görülmektedir. Türkiye'nin geleceğini güvence altına almanın yolu güçlü bir sosyal güvenlik sistemi kurup popülist müdahalelere kapatılmasına bağlıdır. Uzun vadede çözüm için geleceğin yaşlıları olacak şimdiki gençlere güvenceli iş ortamı sağlamak devlet ve toplumun birlikte zorlukların üstesinden gelmesi ile mümkündür. Devlet ve toplumun birlikteliği ile şimdinin gençlerine yatırım yapılmazsa 30-40 yıl sonra da aynı sorun tartışılmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- Ak, M. & O. Közleme (2017), “Yaşlı Yoksulluğu”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 197-208.
- Aydın, K. & T. Güloğlu (2011), “Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-ekonomik Analizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, İstanbul Üniversitesi, 60(1), 92.
- Beyaztaş, F.Y. & G. Kurt & E. Bolayır (2012), “Life satisfaction level of elderly people: a field study in Sivas, Türkiye”, *Journal of the Pakistan Medical Association*, 60(3), 221-225.
- Buz, S. (2015), “Toplumsal Cinsiyet ve Yoksulluk Odağında Yaşlılık Olgusu”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*, 1304, 1-10.
- Canatan, A. (2015), “Yaşlanma ve Yaşlı”, içinde: V. Akan (ed.), *Sosyoloji*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erdoğan, E.S. (2018), “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Harcamalarının Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) Araştırma Dizisi*, No: 41.
- EUROSTAT 1 (2018), *Expenditure on social protection power purchasing parity (PPS) per inhabitants*,
<<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00100&plugin=1>>, 08.12.2019.
- EUROSTAT 2 (2018), *Expenditure, Main Results*,
<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_sum&lang=en>, 10.12.2019.
- EUROSTAT 3 (2018), *At-risk-of-poverty rate before social transfers (pensions included in social transfers) by poverty threshold, age and sex - EU-SILC and ECHP surveys [ilc_li09]*,
<<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 10.12.2019.
- EUROSTAT 4 (2018), *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold and most frequent activity in the previous year - EU-SILC and ECHP surveys [ilc_li04]*,
<<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 10.12.2019.
- EUROSTAT 5 (2018), *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex - EU-SILC and ECHP surveys [ilc_li02]*,
<<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 23.12.2019.
- EUROSTAT 6 (2018), *At persistent risk of poverty rate by age and gender (cut-off point: 60% of median equivalised income)*,
<<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 08.12.2019.
- EUROSTAT 7 (2018), *Severe material deprivation rate by age and sex*,
<<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 18.11.2019.
- EUROSTAT 8 (2018), *Severe housing deprivation rate by age, EU-SILC survey [ilc_mdho06a]*,
<<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 16.12.2019.
- EUROSTAT 9 (2018), *Inability to face unexpected financial expenses by level of activity limitation, sex and age [hlth_dm040]*,
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dm040&lang=en>, 18.11.2019.

- EUROSTAT 10 (2018), *Inability to afford a meal with meat, chicken, fish (or vegetarian equivalent) every second day by sex and age, some or severe*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dm030&lang=en>, 23.11.2019.
- EUROSTAT 11 (2018), *Inability to afford paying for one week annual holiday away from home by level of activity limitation, sex and age [hlth_dm020]*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dm020&lang=en>, 23.11.2019.
- EUROSTAT 12 (2018), *Arrears (mortgage or rent, utility bills or hire purchase) by level of activity limitation, sex and age [hlth_dm050]*, <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 23.11.2019.
- Karadeniz, O. & N.D. Öztepe (2013), “Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3, 77-102.
- Keser, N.E. (2019), “Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu Sorununa Yönelik Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764.
- Kılıç, S. (2013), “AB ülkeleri ve Türkiye Arasında Sosyal Güvenlik Sorunlarının Değerlendirilmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 64(1), 87-109.
- Küçüköğlu, M. & H.Y. Taş & H. Ercan (2018), “Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışı İçinde Transfer Harcamalarının Yeri ve Önemi”, *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), 446-467.
- Özar, Ş. & A. Buğra & B.Y. Çakar (2011), “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi Final Raporu”, *Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu*, <<https://www.yumpu.com/tr/document/read/1713284/spf-sydgmm-nihairapor>>, 09.10.2019.
- Özmete, E. & Ş. Hablemitoğlu & F. Yıldırım (2012), *Ankara’da Yaşlı Yoksulluğu: Ekonomik, Sosyal, Kültürel İhtiyaçların Analizi*, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (Yaşam), Ankara.
- Şimşek, N. & K.G. Öztürk & H.Y. Kaçmaz (2018), “Yaşlılık ve Yalnızlık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 449-99.
- T. C. Kalkınma Bakanlığı (2014), “Yaşlanma”, *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_Yaslanma.pdf>, 21.10.2019.
- Tufan, İ. (2010), *Birinci Türkiye Gerontoloji Atlası, Yaşlıların Objektif Yaşam Koşulları ve Sübjektif Yaşantıları, GEROATLAS: Sonuç Raporu: Temel Bilgiler ve Bulgulardan Örnekler*, Proje No: 104K069, Antalya, 31 Ağustos 2010.
- Türkan, M. & S. Sezer (2017), “Yaşlı Yoksulluğunun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar: Muğla Örneği”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 35-57.
- Türkiye Emekliler Derneği (2010), *2010 Türkiye Emekli Profili Araştırması*.